

מאמר ב

וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח

(א) והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח.

(רמב"ם חו"מ פ"ז ה"ד)

דוד בן יוסף

מבואר בדברי הרמב"ם, דהא דמבואר בדברי חז"ל, דכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח, אזיל בעיקר על פרשת ביכורים, והמוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח. וצ"ב למה נתייחד סיפור יצי"מ בהרחבת דרוש פרשה זו.

(ב) ונבאר תוכן הענין שתקנו חז"ל בסדר ההגדה, לומר את הפרשה של 'ארמי אובד אבי'. והנה פרשה זו היא פרשת 'מקרא ביכורים', שקוראים מביאי הביכורים להודות לו יתברך על כל הטובה שעשה עמהם, והיא באה בהודאה על יצי"מ.

ובתוכן ענינה של קריאת פרשה זו פרש"י שם:
ואמרת אליו – שאינך כפוי טובה.

והרי מבואר דהפסוקים שנקבעו בתורה להכיר בטובתו של מקום ולשבח ולהודות על יצי"מ, הם הפסוקים של פרשת 'ארמי אובד אבי', וענין ההודאה שבהם לומר שאין אנו כפויי טובה.

והנה כבר הבאנו במאמר הקודם מדברי המהר"ל, שביאר את תוכן הענין של סיפור יצי"מ, שענינו הוא שבח והודאה, הודאה הבאה להכרת הטוב לומר 'שאינך אנו כפויי טובה'.

וגם מצאנו בלשון התרגום ירושלמי, שאמירת 'הגדתי היום' שבפרשת ביכורים הוא ענין של הודאה ושבח, שתרגם את הפסוק 'הגדתי היום לה' אלוֹקִיךָ':

אודינן ושבחינן יומא הדין קדם ה' אלהא.

ומצאנו עוד בדברי האבודרהם על סדר ההגדה, דהשם 'הגדה של פסח' נקבע על שם לשון 'הגדתי היום', וז"ל:

ונקראה הגדה ע"ש 'והגדת לבנך ביום ההוא' וכו'... ויש מפרשים הגדה שהוא לשון הודאה ושבח להקב"ה על שהוציאנו מארץ מצרים, כמו שמתרגם

בירושלמי 'הגדתי היום לה' אלוך – שבחית יומא דין, וכן תרגמו רבינו סעדיה בערב*.

ולפי"ז מבואר היטב הענין שנקבע סיפור יצי"מ בליל פסח באמירת ההגדה של פרשת ביכורים, שכבר נתבאר בהרחבה במאמר הקודם, שמבואר בדברי הראשונים ובמהר"ל, דתוכן הענין של מצות סיפור יצי"מ בליל הפסח, הוא להודות ולשבח להקב"ה על מה שגאלנו, ולכן נקבע סדר ההגדה על סדר הפסוקים של פרשת מקרא ביכורים, שהם הפסוקים שנקבעו בתורה להודאה על שהוציאנו הקב"ה ממצרים, ולהכיר בטובה זו לבטא שאין אנו כפויי טובה. וזהו הענין שכתב הרמב"ם, דענין 'כל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח', מיוחד לפרשה זו, שפרשה זו היא שנקבעה בתורה להודאה על יצי"מ, ובה דקדקה התורה לבטא את תוכן ענינה של ההודאה, ולכן גם ההרחבה והריבוי של המרבה לספר הוא בלדרוש פרשה זו, שבפרשה זו קבעה התורה את תוכנה של ההודאה.

ג) ולפי המבואר במאמר זה ובמאמר הקודם, יבואר היטב הסדר שהעמיד בעל ההגדה בליל הסדר, שתחילת ההגדה היא בשני העניינים המבוארים בגמ', שהם דרך שאלה ותשובה ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, ולכן מתחלת ההגדה בשאלת הכן, ואח"כ מתחיל בגנות ומסיים בשבח בשתי הדעות המבוארות בגמ', שהוא 'עבדים היינו לפרעה ממצרים' ו'מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו', ואח"כ מיוסדת ההגדה על פרשת 'ארמי אובד אבי', ובעל ההגדה עצמו, דורש בפרשה זו כל תיבה ותיבה, שעניינה ההודאה על יצי"מ, וזה כמו שנתבאר דבפרשה זו בה נמצא הנוסח של ההודאה שנתנה התורה להגיד ולהכיר טובה על יצי"מ, ולכן כל הסיפור הוא בהרחבת הדברים שבפרשה זו, שהיא הבסיס והיסוד של ההודאה על יצי"מ, ולאחר דרש פרשה זו, ממשיך בעל ההגדה ב'כמה מעלות טובות', שעניינה הוא הביטוי השלם של הכרת הטוב, דבהכרת הטוב צריכים להכיר טובה על כל פרט ופרט, ולכן אנו מכירים טובה על כל מעלה ומעלה בפני עצמה.

* וענין זה מבואר בסוגיית הגמ' בפסחים קטז, א, שהבאנו במאמר הקודם: אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה, אמר ליה בעי לאודויי ולשבוחי, אמר ליה פטרתן מלומר 'מה נשתנה', פתח ואמר 'עבדים היינו'. והרי מבואר, דתוכן ענינה של ההגדה 'לאודויי ולשבוחי', והוא הלשון שכתב התרגום ירושלמי בביאור 'הגדתי היום – אודינן ושבחינן', שהוא ההודאה והשבח להקב"ה על שהוציאנו מעבדות לחירות, כעבדא דמפיק ליה מריה לחירות דבעי 'לאודויי ולשבוחי'.

ד) והנה סיומה של ההגדה הוא בדברי רבן גמליאל "כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח מצה ומרור". וצ"ב תוכן הענין בזה. ונראה דיש בזה עניין נוסף בעיקר עניינה של ההגדה, לומר פסח זה שאנו אוכלים על שום מה, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, מרור זה שאנו אוכלים על שום מה, שצריך הסיפור בליל פסח לבוא מתוך מצוות הלילה. ויסוד הדברים בזה, עפ"י מה שידוע משמיה דהגרי"ז, בביאור דברי הגמ' בפסחים 'מאי לחם עוני, לחם שעונין עליו דברים הרבה', שהוא דין בעצם חובת הסיפור, שיהיה הסיפור על מצות ומרורים, והיינו שעונין עליו, שהסיפור בא עליו. וזהו מה שסיים הרמב"ם שם "והדברים האלו כולן הן הנקראין הגדה".

והנה יעויין בר"ח בפסחים שם:

שעונין אחריו דברין – והן ההגדה, שאמר מצה זו שאנו אוכלין על שום מה וכו'. ומבואר בדבריו, דהקיום של לחם שעונין עליו דברים הרבה, שענינו הוא שיהיה הסיפור על מצות ומרורים, מתקיים באמירת פסח זה שאנו אוכלים על שום מה, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, מרור זה שאנו אוכלים על שום מה, שבאה הזכירה מתוך מצוות הלילה עצמן. ומצאנו ענין זה שתבוא הזכירה עצמה מתוך הפסח והמצה, בדברי רש"י דברים טז, ג, בביאור הפסוק 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך': למען תזכור – על ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך מארץ מצרים. ומבואר, שיש חיוב מיוחד בסיפור היציאה שיבוא מתוך אכילת הפסח והמצה, שבהם עצמם יבוא זיכרון היציאה.

ה) וכשאנו באים לברכת הגאולה, שהיא הברכה הבאה לסיים סיפור יצי"מ, אנו אומרים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל' וכו'. ותוכן הענין בזה, הוא עפ"י מה שנתבאר במאמר הקודם בדרכו של הגרי"ז, דחיוב ההלל וההודאה שבילל פסח, מיוסד על ענין זה שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שרק ישועה שאירעה לנו בעצמנו מחייבת בהלל והודאה, ולכן ענינה של מצות ההגדה הוא להודות ולשבח בעבור מה שעשה לי ה' בצאתי ממצרים, שהוא הענין של 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', ולכן אנו מסיימים את סיפור יצי"מ שבהגדה שהיא ההודאה על יצי"מ, בהקדמה זו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ומתוכה אנו מתחילין לומר את ההלל ואומרים ב' הפרקים של הלל העוסקים ביצי"מ, ומסיימים בהודאה ובשבח של ברכת הגאולה.

וזהו שאנו אומרים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל' וכו', דקאי על הסיפור שהוא ההודאה, שמתוכו ממשיכים 'ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה', שהוא ההלל של יצי"מ, שהם ב' הפרקים הראשונים שבהלל, וענינו שנבוא מתוך ההודאה לומר שירה של שבח במה שאנו מסיימים את סיפור יצי"מ באמירת הלל, לקיים חיוב ההגדה של ליל פסח, להודות ולהלל להקב"ה על גאולתנו ועל פדות נפשנו.

ו) ולפי המבואר נמצא שיש ב' חלקים בהגדה של פסח, הגדה שהיא ההודאה ואח"כ אמירת ההלל. והנה מצאנו בכל מקום שיש כאן באמת ב' ענינים, וכמו בנוסח הפסוקים של 'ויברך דוד' שאנו אומרים 'ועתה אלקינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך', וכן בנוסח ברכת מודים שבתפילת י"ח 'וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת', וכ"ה בנוסח ברכת הלל 'כי לך טוב להודות ולשמך נאה לומר'. ויש להתבונן מה הוא ענין ה'הודאה' ומה הוא ענין ה'הלל' והזמרה'.

וכן יש להתבונן שבכל המקומות שהבאנו ה'הודאה' מתייחסת להקב"ה עצמו, וההלל מתייחס לשמו, שהרי אנו אומרים 'מודים אנחנו לך' שהוא הודאה להקב"ה, 'ומהללים לשם תפארתך' שההלול הוא לשמו של הקב"ה, וכן 'וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת', וכן 'כי לך טוב להודות ולשמך נאה לומר'.

ונראה בביאור הענין עפ"י מה שנתבאר במאמרים הקודמים, דענינה של ההודאה הוא ביטוי של הכרת הטוב על הטוב שקבלנו, והוא לומר לקב"ה שאיני כפוי טובה על הניסים שעשה עמי, וענינו של ההלל הוא שיר ושבח על גילוי הנהגת הקב"ה בבריאה, ועל חסדו וגבורותיו עמנו.

ונראה להוסיף בזה עוד, דהנה הבאנו לעיל מאמר טו מש"כ בפחד יצחק חנוכה מאמר ב:

בבנין המילים של לשון הקודש נודמנו לפונדק אחד שני מושגים, הבעת החזקת טובה, והסכמה לדעת הצד השני. לשני המושגים הללו יש בלשון הקודש ביטוי משותף, 'הודאה'. הודאת בעל דין, פירושה הסכמה לדבריו של הצד השני, הודאה על העבר, פירושה הבעת החזקת טובה על מעשה חסד. הסברת השיתוף הזה היא, כי בתכונת נפשו של אדם, טמונה היא השאיפה להיות סמוכה על שולחן עצמה, מבלי להודק לעזרתו של הזולת, ובשעה שאדם מביע את הכרת טובתו לחברו ונותן לו תודה, באותה שעה יש כאן

הודאת בעל דין כי בפעם הזאת אמנם לא עלתה בידו והיה עליו להשתמש בטובתו של חבירו, באופן שהשרש הנפשי העמוק של כל הבעת תודה הוא מעשה הודאה. ועל אחת כמה וכמה שכך הענין בבין אדם למקום.

ומבואר לפי"ז דתוכן ענינה של ההודאה, היא ההכרה שכל מה שקבלנו אינו מעצמו אלא ממנו יתברך וממדת חסדו. וענינה של ההודאה הוא ביטוי ההכרה לומר שהכל ממנו יתברך, לומר שאינו כפוי טובה על חסדיו עמי, וענינו של ההלל הוא שיר ושבח על גדלות הבורא וניסיו ועל הנהגתו הנפלאה עמנו.

ונראה דזהו שורש הענין שההודאה מתייחסת להקב"ה עצמו וההלל מתייחס לשמו, כי ההודאה היא ביטוי של הכרה בטובתו של הקב"ה ולומר שאינו כפוי טובה בטובתו, וההכרה היא שהטובה באה ממנו יתברך ולא מזולתו, ולכן ההודאה מתייחסת להקב"ה בעצמו. אמנם ההלל שהוא שיר ושבח על גילוי הנהגתו בבריאה הוא מתייחס לשמו, ד'שמו' של הקב"ה הוא גילוי הנהגתו בבריאה*, וכיון שההלל בא לשיר ולשבח על גילוי הנהגתו של הקב"ה בבריאה, מתייחס ההלל בדוקא ל'שמו' שהוא גילוי הנהגת הקב"ה בבריאה.

ז) ולפי"ז נמצא דכך הוא הסדר של מצות סיפור יצי"מ בליל פסח, שהוא חלוק מסדר מצות זכירה של כל השנה, דמצות סיפור היא בצורת הרחבת דברים דרך שאלה ותשובה, ובמהלך של 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח', ויסוד סדר אמירת ההגדה בסיפור יצי"מ, מתחיל בסיפור שהוא ההודאה להקב"ה, והוא לומר שאינו כפוי טובה, ומסיים בהלל שהוא השבח והתהילה להקב"ה, ומתוך הסיפור אנו באים לידי ההכרה המלאה בערכה של הטובה ובחסדו של הקב"ה, וזה מתוך סיפור דברים בהרחבה לבאר ולברר כל פרט ופרט על הטובה שקיבלנו, וכמו שביאר המהר"ל בגבורות ה', שבסיפור זה אין שייך לומר שסיימנו את כל שבחיו של הקב"ה, כיון שצריך להכיר טובה על כל פרט ופרט, ולכן בא סיפור זה דרך שאלה ותשובה, כיון שרק מתוך

* וזה מבואר בלשון חז"ל בשמ"ר ג, ו: "אמר ליה הקב"ה למשה שמי אתה מבקש לידע, לפי מעשי אני נקרא, פעמים שאני נקרא בא-ל-שד-י בצבאות באלוקים בה', כשאני דן את הבריות אני נקרא אלוקים וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא א-ל-שד-י, וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה'... אני נקרא לפי מעשי". ועיין בביאור הגר"א לספר דצניעותא פ"ב: "והענין כי כל מה שיותר נעלם אין לו שם, עד ש'אין סוף' אין לו רמז לא בהרהור ולא במחשבה, וכל מה שמתחיל להתגלות יותר קונה לו שם יותר כי השם הוא הגילוי".

השאלה יתברר עומק התשובה, ובלי להתכונן בדברים דרך שאלה לא תבוא ההכרה השלימה בעומק הענין. וזהו גם הענין של 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח', שאין באים לידי הכרת הטובה אלא מתוך ההכרה של הגנות שהיתה מקודם, ורק אז אנו יכולין להכיר את גודל הטובה ומעלתה, וכלשון הזוה"ק ח"ב קפד, א' דלית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשוכא', ולכן עומד סיפור על יצי"מ על ענינים אלו, להביא לידי ההכרה השלימה בענינה של יצי"מ להודות ולהכיר בטובה ולומר שאין אנחנו כפויי טובה, ומתוך הכרה זו אנו באים לומר שירה באמירת ההלל, שהוא השבח היוצא מתוך ההודאה.

(ח) והנה לשונו של הרמב"ם פ"ז מחו"מ ה"א:

מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן.

ומבואר דעיקר ענינה של סיפור יצי"מ אינו רק סיפור הגאולה עצמה, אלא יש כאן הדגשה לספר הניסים הנפלאות שבאו ביצי"מ והוא ענין מיוחד בסיפור יצי"מ בליל פסח יותר מהזכירה של כל השנה.

ונראה ביסוד הדברים בזה, עפ"י מש"כ הבית הלוי בפרשת ויגש על הפסוק "אל תירא מרדה מצרימה וגו' ואנוכי אעלך גם עלה", וז"ל:

כאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות שיהיה נקרא שמו על ישראל והכוונה בזה דלעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע רק באמצעות צורך ישועתו של ישראל, וע"י ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בעולם.

ונראה דזהו הענין שכתב הרמב"ם שמעיקר מצות הסיפור הוא לספר בניסים ובנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, כיון שמעיקר ענינה של ההודאה אינו רק הסיפור על היציאה עצמה, אלא לספר על הניסים והנפלאות שבהם נתפרסם שם כבודו בעולם ע"י ישועת ישראל, שזהו מעיקר ההבטחה שהבטיח הקב"ה ליעקב אבינו שגאולת ישראל ממצרים תבוא בפרסום שם כבודו של הקב"ה בהנהגה מעל דרכי הטבע.

ונראה בתוכן הענין בזה, עפ"י מש"כ החת"ס בפרשת תרומה דה' אלוקי ישראל היינו שמלכותו של הקב"ה מיוחדת על ישראל, וכן מבואר בלשון רש"י שיה"ש ה טז "פתח אנכי ה' אלקיך הראם תחילה שמשפט מלוכה יש לו עליהם" ולפי"ז גם ההבטחה שבפרשת וארא "וידעתם כי אני ה' אלוהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים", תוכן ענינה מתוך יציאת מצרים תבוא הידיעה שהקב"ה הוא אלוהים לנו ומלכותו מיוחדת עלינו, וענין זה מתקיים מתוך קיום ההבטחה המיוחדת המבוארת בדרכו של הבית הלוי, שלא יתפרסם שם

כבודו בעולם בהנהגה מעל דרכי הטבע אלא בישועתן של ישראל, שבזה מתגלה שמלכותו עם ישראל, כיון שגילוי מלכותו בבריאה בהנהגה מעל דרכי הטבע מתגלה מתוך ישועתן של ישראל.

(ט) ועיין בזה"ק ח"ב מ, ב:

פקודא בתר דא לספר בשבחא דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבחא לעלמין, והכי אוקימנא, כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובהוא ספור חדי בחדוה (כל אדם שמספר ביציאתו ושמח בזה הסיפור), זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי (עתיד הוא לשמוח עם השכינה לע"ל), דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא בריך הוא חדי בהוא ספור, ביה שעתיא כניש קודשא בריך הוא לכל פמלייא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו ספורה דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני, כדין כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדיהו דישאל, ושמעין ספורה דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמריהון, כדין אתיין ואודן ליה לקודשא בריך הוא, על כל אינון נסין וגבורן, ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון (והקב"ה שמח בספור זה, באותה שעה כשבני ישראל מספרים בניסי יציאתו הקב"ה מקבץ את כל המוני מלאכי מעלה ואומר להם לכו ושמעו הסיפור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי, אז כל המלאכים מתקבצים ובאים ומתחברים יחד עם ישראל ושומעים ספור של השבח ששמחים ישראל בשמחה של גאולת קונם, אז באים המלאכים ומודים ומשבחים להקב"ה על כל הנסים והגבורות שעשה לישראל, ומודים ומשבחים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של קונם).

וגם מדברי הזוה"ק מבואר, דענינו של הסיפור הוא ההודאה והשבח על גאולת ישראל, שכתב בלשונו לספר בשבחא דיציאת מצרים, ומבואר שהוא לספר בשבחא, אמנם יש הדגשה מיוחדת בדברי הזוה"ק, שענינו של הסיפור הוא בשמחה, ומי שמספר ביציאתו בשמחה עתיד לשמוח עם השכינה לע"ל. והיינו שהודאה ושבח אינם באים אלא מתוך שמחה, ולכן לא מתקיים שלימותו של סיפור יציאתו מאלא מתוך שמח.

ונראה להוסיף עוד עפ"י מה שנתבאר לעיל במאמר טז שענינה של ההודאה הוא להגיע מתוכה לקבלת מלכות שמים, ויבואר להלן מאמר ל"ג דמבואר בדברי הגר"א דקבלת מלכות שמים היא בשמחה, ולכן כיון שיש בתוכן ענינה של ההגדה קבלת מלכות שמים, יש ענין מיוחד לאמרה בשמחה להגיע לקבלת מלכות שמים בשמחה.

מאמר כא

וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח

חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים,
ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו, עד
שתחטפנו שינה.

(שו"ע אורח חיים - סימן תפא)

א) מבואר בלשון השו"ע שיש חיוב לעסוק בהלכות הפסח וביצי"מ כל
הלילה עד שתחטפנו שינה. אמנם לשונו של בעל ההגדה הוא: "וכל
המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח". ומלשון זה נראה, שאין כאן חיוב,
אלא שכל המרבה הרי זה משובח.

ועיין בתוספתא בסוף מסכת פסחים:

תנינא חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה אפי' בינו לבין בנו אפי' בינו
לבין עצמו אפי' בינו לבין תלמידו מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בבית
ביתוס בן זונין בלוד עסוקין בהל' הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו
מלפניהן ונועדו והלכו לבית המדרש.

ולשון זה של התוספתא הוא המקור למה שפסק השו"ע דאיכא חיוב
לעסוק בהלכות הפסח ולספר ביצי"מ כל הלילה*. אמנם צ"ע דלפי"ז מה
הביא התוספתא מחכמי ישראל שהיו עוסקים כל הלילה בהלכות הפסח, והרי
אין זה ענין מיוחד ששייך רק לחכמי ישראל. ועיין בחסדי דוד שם:

הנה ברישא אמר דהחובה על כל אדם, ואחר זה המעשה בר"ג והזקנים, ומאי
רובתייהו, פשיטא כ"ע נמי הכי מחויבין למיעבד... אכן מרן ז"ל בשלחן ערוך
נתחכם וכתב עד שתחטפנו שינה, הורנו לדעת דכל הלילה דקתני לאו דוקא,
אלא כלומר עד שתבא לו שינה ומסתמא אחר המאכל שהמאכל מביא שינה
כבר נפטר בזה, ואח"כ מייתי עובדא דר"ג והזקנים, דאע"ג דהיו מסובין ואכלו
ושתו מ"מ התגברו על שנתם עד קרות הגבר ואז הלכו משם לבהמ"ד.

* וכן מבואר ברא"ש פסחים פ"י סימן לג': "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת
מצרים לספר בניסים ובנפלאות שעשה לנו הקב"ה ולאבותינו, עד שתחטפנו שינה. והכי
אמרינן בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביצי"מ כל הלילה, וזה ששנינו מעשה
ברבי אלעזר שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביצי"מ כל אותו הלילה".

ומבואר בדבריו, דבאמת החיוב הוא כל הלילה, אמנם אין החיוב אלא עד שתחטפנו שינה, ואין מוטל עליו להתגבר על שנתו, והענין המיוחד שהיה בעובדא דר"ג והזקנים שהתגברו על שנתם ועסקו בהלכות הפסח כל הלילה.

ב) והנה יש להסתפק במי שכבר חטפתו שינה וחזר ונתעורר קודם עלות השחר אם הוא מחוייב לחזור ולספר ביצי"מ עד סוף הלילה. ומצאנו הדברים מפורשים בדברי החוק יעקב בשו"ע שם, וז"ל:

אכן בטור כתב דעיקר הטעם (שלא ישתה אחר כוס רביעית) כדי שלא ישתכר, לפי שחייב האדם לעסוק כל הלילה בליל פסח ביצי"מ עד שתחטפנו שינה, ולא משום מבטל טעם מצווה, ודבריו עיקר... ולפי טעם זה היה מותר לשתות אחר שחטפתו שינה כבר.

ומבואר בדבריו, דכיון שהטעם שלא ישתה אחר כוס רביעית הוא כדי שלא ישתכר ותחטפנו שינה, הרי לאחר שכבר חטפתו שינה אין איסור לשתות, וזה משום דכיון שחטפו שינה שוב אין מוטל עליו להמשיך ולספר ביצי"מ. ומפורש בדבריו דלאחר שחטפתו שינה אין מוטל עליו החיוב להמשיך ולספר ביצי"מ כל הלילה. וצ"ב מהו הענין שלאחר שחטפתו שינה אין מוטל עליו לחזור ולספר, והרי החיוב לספר הוא כל הלילה.

ג) והנה לפי המבואר נמצא דאין החיוב לספר כל הלילה אלא עד שתחטפנו שינה, ואינו מחוייב להתגבר על שנתו כדי לספר כל הלילה, ונראה מדברי של החסדי דוד שהבאנו, דמש"כ בעל ההגדה 'וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח', הוא לומר שמי שמתגבר על שנתו וממשיך לספר ביצי"מ כל הלילה, דאף שאינו מחוייב בכך הרי זה משובח. וצ"ב מהו הענין שמצד החיוב אינו מחוייב אלא עד שתחטפנו שינה, ואין עליו חיוב להתגבר על שנתו, ומ"מ אם התגבר על שנתו הרי זה משובח.

ד) והנה בהגדת בית הלוי ובהגדת שירת הלוויים הביאו מה שהקשה הגרי"ז במה שנאמר בהגדה 'מעשה בר' אלעזר וכו' ואמרו להם הגיע זמן ק"ש של שחרית', דצ"ע אמאי עסקו במצות הסיפור עד זמן ק"ש, והרי עיקר זמן ק"ש היא בשעת הנץ החמה כדאיתא במס' ברכות, ומצות סיפור אינה אלא עד עלות השחר. והביאו מה שתירץ הגרי"ז דכיון דנכלל במצוות סיפור יצי"מ גם לעסוק בהלכות הפסח, הרי כיון שהנך תנאים עסקו בהלכות הפסח, וקיימו בזה גם מצות סיפור יצי"מ וגם מצות ת"ת, לכן לא היה להם להפסיק בעלות השחר דהא מקיימים מצות ת"ת, דרק לק"ש קיי"ל דמפסיקין.

אכן לדרכו של הגרי"ז צ"ע, שהרי מבואר בתוספתא שמה שהביאו מהמעשה דר"ג וחכמים, [וברא"ש בפ"י דבפסחים סימן לג מבואר שזהו ג"כ מה שהביא בעל ההגדה מרבתינו שהיו מסובין בב"ב], הוא להורות שצריכים לספר ביצי"מ כל הלילה, ולדרכו של הגרי"ז איך יש מקור מכאן שצריך לספר כל הלילה, והרי יתכן שמה שהמשיכו כל הלילה ולא הפסיקו הוא מצד מצוות ת"ת שאין מפסיקין.

ועיין ברשב"ץ על הגדש"פ:

רבתינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית – שהתחיל היום להאיר, ואין מבטלין ק"ש מפני סיפור זה, ולולי זה לא היו מפסיקין מלספר, כי המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח כמ"ש 'הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני לדורותם'.

ומבואר בדבריו, דלולי שהגיע זמן ק"ש, היו ממשיכים לספר גם לאחר שהתחיל היום להאיר. וזה בוודאי ענין תמוה, למה היו ממשיכים לספר גם לאחר שהאיר היום.

ועיין בהגדת אמרי שפר לנצי"ב שהקשה עוד, דלרבי אלעזר בן עזריה דס"ל דהפסח נאכל עד חצות, גם סיפור יצי"מ אינו אלא עד חצות, וכן מבואר במכילתא "ר"א אומר חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח עד חצות", והרי בין החכמים שסיפור יצי"מ כל הלילה היה גם רבי אלעזר בן עזריה, וכיון דאיהו ס"ל דאין סיפור יצי"מ אלא עד חצות, למה הוא ג"כ סיפור ביצי"מ כל הלילה*. וכתב שם ליישב, דהא דמבואר דכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח, היינו שהוא מרבה לספר גם לאחר שעבר זמנו, וגם זה משובח**. וצ"ב מהו הענין לספר ביצי"מ לאחר שעבר זמן הסיפור.

ה) ומקודם נבאר דברי החסדי דוד שביאר דאין החיוב לספר כל הלילה, אלא מלכתחילה החיוב הוא עד שתחטפנו שינה, ואין מוטל עליו להתגבר על

* ועיין בקה"י ברכות סי' ד' שכתב ליישב, שלכן דקדק בעל ההגדה לומר שהיו מסובין בב"ב, שהוא אתריה דר"ע, ולכן גם ראב"ע נהג שם כר"ע דס"ל פסח נאכל כל הלילה, ולכן סיפר כל הלילה.

** ובדרך זו מצאנו במשך חכמה סוף פרשת בא שכתב "ובזה מדויק לשון המספר בהגדה וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח - פירוש אפילו יותר מהחיוב, מעשה בר"א ור"י וכו' שר"א סובר דפסח נאכל עד חצות כר"י סובר כל הלילה, וכיון שהיו מספרים כולם כל הלילה ביצי"מ הרי חזינא דכל המרבה לספר ביצי"מ אף יותר מחיובו הרי זה משובח".

שנתו. ונראה מבואר מזה, דבאמת אין חיוב לספר כל הלילה, דאם היה החיוב לספר כל הלילה ודאי שהיה מוטל עליו גם להתגבר על שנתו, אלא שורש הענין הוא שאדם שעוסק בסיפור יצי"מ שענינה הוא ההודאה לקב"ה על הניסים של יצי"מ, שמתוך הסיפור באים לידי ההכרה המלאה בערך הטובה וחסדי ה', שזהו עיקר ענינה של ההודאה, וכמו שנתבאר בהרחבה במאמר הקודם, הרי מי שחי הכרה זו אין לו להפסיק ממנה, דביטוי של הכרה אין בו גבולות, ולכן החיוב הוא עד שתחטפנו שינה, דאז לא הפסיק את הסיפור, אלא מאליו נפלה עליו שינה, אבל אין עליו חיוב להתגבר על השינה, דאין חיובו כל הלילה.

וזהו ג"כ הענין של כל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח, שהוא לומר שאף שאין חיוב כל הלילה, אלא עד שתחטפנו שינה, מ"מ כל המרבה לספר כל הלילה ולהתגבר על שנתו הרי זה משובח.

ו) ונראה לבאר בדרך זו את תוכן הענין של 'כל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח'. ונראה שהוא לומר שכל המרבה לספר נעשה כל הסיפור של יצי"מ שלו משובח. וזה על פי מה שהתבאר במאמר הקודם, דתוכן ענינו של סיפור יצי"מ הוא ההודאה לקב"ה על הניסים של יצי"מ, שמתוך הסיפור באים לידי ההכרה המלאה בערך הטובה וחסדי ה', שזהו עיקר ענינה של ההודאה, ולכן כל המרבה לספר, נעשה כל הסיפור של יצי"מ שלו משובח, שמתוך שהוא מרבה לספר הוא מגיע לדרגה גבוהה יותר של הכרה בערכם של החסדים והטובות של יצי"מ, והוא משביח את ההודאה כולה שהוא מודה בסיפור יצי"מ, ולכן נעשה כל הסיפור שלו משובח.

ולפי"ז מבואר תוכן הענין שייסד הנצי"ב, דהא דכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח הוא גם לאחר שעבר הזמן של סיפור יצי"מ, כיון שבמה שהוא מרבה בסיפור יצי"מ הוא משביח את הסיפור כולו מתחילתו, ולכן גם לאחר הזמן הרי זה משובח, שהוא משביח את כל הסיפור מעיקרו. ומבואר ג"כ מש"כ הרשב"ץ, דלולי שהגיע זמן ק"ש של שחרית היו ממשיכים לספר גם לאחר שהאיר היום, כיון דבמה שממשיך את הסיפור גם לאחר שהאיר היום, הוא מגיע בסיפור כולו להכרה היותר גבוהה של נסי יצי"מ, ולכן הוא משובח גם לאחר הזמן, כיון שהוא משביח את הסיפור כולו שסיפור בזמן שהמצווה לספר. אמנם אין זה אלא כשהוא ממשיך את הסיפור שמקודם ולא אחר שכבר הפסיק לספר, וכמו שהבאנו מהחק יעקב.

ז) ועיין בהגדש"פ גאולת אברהם למהר"א בן הגר"א:

וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח – יתירה היא על כל המצוות, שכל המצוות יש להם גבול, ועוברים על כל תוסף, חוץ מהמרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח.

ומבואר בדבריו, שענין זה מיוחד לסיפור יצי"מ, שבכל המצוות עוברים על כל תוסף, ובסיפור יצי"מ התוספת היא משובח.

והנה מש"כ שהוא חלוק מכל המצוות שיש בהם כל תוסף, לכאורה כוונתו להיכא שבא לספר אחר שעבר זמן הסיפור, אבל קודם לכן לכאורה לא שייך בזה תוספת, ומבואר ג"כ שיש מעלה בתוספת אחר שעבר הזמן, והיינו כמו שנתבאר, שהוא משום שענינה של התוספת הוא להשביח את כל הסיפור מתחילתו.

ועיי"ש עוד בהמשך דבריו:

ונראה שדווקא זמן ק"ש דוחה סיפור יצי"מ לפי שיש בה הזכרת יצי"מ בעונתה של שחרית מזמן נין החמה, לא כן תפילה שהיה אפשר שיהיה נדחה עד חצות היום, או ד' שעות כהלכתו, מפני סיפור יצי"מ.

ומבואר בדבריו עוד יותר, שאף שהגיע זמן תפילה, ויש מעלה מיוחדת בתפילת ותיקין ביחידות ומבואר עוד יותר, שאף שהגיע זמן תפילה, ויש מעלה מיוחדת בתפילת ותיקין וכמש"כ המשנ"ב סימן נח: "כי עיקר מצוות תפילה לכתחילה הוא מעת התחלת הנס, מדכתיב 'יראוך עם שמש'". ועיי"ש עוד בביאור הלכה: "דהזירים לקרות כותיקין מותר לקרות ולהתפלל ביחידי". אפ"ה אין לו להפסיק מסיפור יצי"מ לתפילה, ואין חיוב להפסיק אלא לקר"ש שיש בה עצמה הזכרת יצי"מ.

והנה המהר"א ביאר בתוכן הענין שרק ק"ש מפסיקין משום שיש בה הזכרה של יצי"מ, והיינו שהיא משלמת את סיפור יצי"מ במה שהוא מזכיר את עיקר ההזכרה של יצי"מ שהיא יסוד זכירת יצי"מ בכל השנה, אמנם אפ"ל עוד בזה, עפ"י מה שהבאנו לעיל מאמר טז' שעיקר ענינה של אמירת ההגדה בליל פסח הוא ההודאה, והבאנו את דברי האבודרהם שענינה של ההודאה הוא להגיע להכרה של קבלת מלכות שמים, וזהו תכלית יצי"מ, שהרי תכלית יצי"מ היא להיות לעבדי ה' וע"י קבלת מלכות שמים אנו נעשים לעבדי ה', ולפי"ז כך ראוי לסיים ההגדה באמירת ק"ש שהיא קבלת מלכות שמים, שמתוך ההודאה וההכרה שאנו מגיעים מתוך ההגדה, אנו מגיעים לידי תכליתם להיות לעבדי ה' בקבלת מלכות שמים, וזהו ע"י הק"ש המסיימת את אמירת ההגדה.